

FETHİN ŞAFAĞINDA OSMANLI – BİZANS İLİŞKİLERİNDE OSMANLI VEZİRLERİNİN DİPLOMATİK TEMASLARI

Mahmut CESUR

Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, mahmutcesuur@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2512-0183

Cesur, Mahmut. "Fethin Şafağında Osmanlı – Bizans İlişkilerinde Osmanlı Vezîrlerinin Diplomatik Temasları". ulakbilge, 62 (2021 Temmuz): s. 1031–1037. doi: 10.7816/ulakbilge-09-62-09

ÖZ

Osmanlı İmparatorluğunun erken dönemlerinde vezîrlerin tartışılmaz bir yeri bulunmaktadır. Özellikle Konstantinopolis'in 1453 yılındaki fethine değin Bithynia bölgesinde teşkilatlanmaya başlayan imparatorluğu geleneksel Türk beylik kimliğinin yanı sıra teşkilat yapısından da kurtaran, bu sebeple kimi zaman Ahmedî gibi şairlerin taşlamalarına maruz kalan ilk dönem (1299/1302-1453) Osmanlı vezîrlerinin çoğunlukla kurumsal yönleri ile alınması tesadüf değildir. Keza cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren araştırmacıların ele aldığı üzere Osmanlı vezîrleri bir yandan Merkezi Asya ve Doğu Avrupa'da teşkilatlanan Türk devletlerindeki önemli siyasal pozisyonları işgal eden vezîrlerin görev ve sorumluluklarını yerine getirmek ile kalmamış aynı zamanda genişleyen imparatorluğun askeri ve buna paralel olarak mali ihtiyaçlarını karşılamak üzere girişimlerde de bulunmuşlardır. Kuşkusuz bunların en göze çarpanı yeniçeri ocağının ve ocağa bağlı olarak mali sistemin teşekkülüdür. Öte yandan Osmanlı yayılcılığının mihenk taşı olan askeri ve mali devrimlerin vezîrlerin diplomatik misyonunu gölgelediğine kuşku yoktur. Öyle ki imparatorluğun kurumsallaşmasında bir köşe taşı olarak kabul edilen Fatih'in Kanunnâmesi'nde dahi konuya ilişkin pek az derecede ipucu vardır. Sözü geçen kanunnâme vezîr için imparatorun sonradan gelen ancak muhtelif bürokratlar tarafından da denetime tabi tutulan bir otorite portesi çizer fakat diplomatik misyonu fermanda olduğu gibi Osmanlı erken dönem çalışmaları içerisinde de muallaktır. Bu çalışmanın amacı ise ilk dönem Osmanlı vezîrlerini Konstantinopolis'in fethi bağlamında diplomatik misyonları ile değerlendirmektir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı'da diplomasi, Osmanlı-Bizans ilişkileri, Osmanlı İmparatorluğu

Makale Bilgisi:

Geliş: 29 Haziran 2021

Düzeltilme: 30 Haziran 2021

Kabul: 1 Temmuz 2021

Bu çalışma, yazarın, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Dr. Öğr. Üyesi Fatma ÜNYAY AÇIKGÖZ danışmanlığında hazırladığı yüksek lisans tezinden üretilmiştir

© 2021 ulakbilge. Bu makale Creative Commons Attribution (CC BY-NC-ND) 4.0 lisansı ile yayımlanmaktadır.

Giriş

M. Fuad Köprülü meşhur eseri Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu'nda, beyliği önce bir devlet akabinde bir imparatorluk olarak vücuda getirecek âmilleri sıralarken Osmanlı idari teşkilatının yalnızca selef ve çağdaş Türk devletlerinin tesiri altında kalmasından bahsetmemiş aynı zamanda Osmanlı bürokratlarının da kuruluş devrindeki rollerine ciddiyetle vurgu yapmıştır (Köprülü, 1986, 399-401). Tüm bunların ötesinde yirminci yüzyılın ilk yarısından itibaren pekâlâ tartışılan bir husus olarak karşımıza çıkan vezirlerin askeri ve mali teşkilatlanmadaki rollerine de devşirme hülâsasıyla dikkat çekmiştir (Köprülü, 2012, 123-127). Kuşkusuz müellif eserini kaleme alırken tıpkı Osmanlı çağdaş kaynaklarının taşıdığı çekinceler gibi devrinin siyasal koşullarını derinden hissediyor ve taşıyordu. Bu sebeple eseri her ne kadar Türk Tarih Tezi etrafında şekillenmiş olsa da Osmanlı vezirleri üzerine yorumları hem tarihsel hem de vezirlerin diplomatik misyonları bağlamında oldukça yerindedir (Kılıç Yıldız, 2011, s. 63-80).

Müellifin de ele aldığımız eserde işaret ettiği üzere vezirlerin bürokratik yapılanma içerisindeki diplomatik görevleri Türk-İslâm geleneği içerisinde değerlendirilmelidir. Keza Osmanlıların on dördüncü yüzyılın sonu ile on beşinci yüzyılın başlarında yayıldıkları coğrafyada hüküm sürmüş Türk devletlerinin Bizans İmparatorluğu ile giriştiği diplomatik münasebetler esasen imparatorluğun özellikle altıncı yüzyıldan itibaren belirginleşmeye başlayan diplomatik imparator merkezli çizgisi içerisinde şekillenmiştir (Nechaeva, 2014, s. 23). Osmanlılar bu ilişkiler çerçevesinde bir muafiyet göstermez. Kuşkusuz 1070 yılı dolaylarında Karahanlı hükümdarı Ulu Buğra'ya, Yusuf Has Hacip tarafından sunulan Kutadgu Bilig eserinde ifade edilen temel ahlaki ve diplomatik meziyetlerin Osmanlı vezirlerinde tarihi boyunca aranmasına rağmen söz konusu mütalaa erken Osmanlı-Bizans diplomatik ilişkileri olunca bu ilişkilerdeki girişimci ve yönlendirici tarafın Bizans cephesi olduğu açıktır (Çakan, 2020, 158-176). Bu münasebetle konuya Bizans kaynaklarının perspektifinden yaklaşmak için ciddi nedenler bulunmaktadır.

Peşinen belirtmelidir ki Bizans diplomatik misyonu dördüncü yüzyıldan itibaren imparatorluğun ilk olarak Tuna sınırında karşılaştığı Türk kavimlerine karşı izlediği stratejilerin Osmanlılara karşı takip ettiği usuller ile paralellik göstermektedir. Bu ilişkiler ilk etapta Türk kağanları ile doğrudan temaslarla kurulmaktan ziyade 'Hun Konfederasyonu' örneğinde olduğu gibi vezirler aracılığıyla tatbik edilmeye çalışılmıştır (Kurat, 2019, 12-14). Bizans İmparatoru Theodosios'un Attila'nın ötesinde Batı Hun Devleti'nin veziri Onegesios ile temasa geçmesi sözü edilen konuya ilişkin kusursuz bir örnek teşkil eder. Bu teması ilk elden, elçilik heyetinin içinden aktaran Priskos'un çift dilli fragmenta historicorum graecorum IV (FHG) içerisinden öğrendiğimiz kadarıyla İmparator Theodosios ile Hun Kağanı'nın ilk temasları sırasında pek çok örnekte olduğu üzere kıdemli bürokratlar özellikle Onegesios gibi vezirler vasıtasıyla tatbil edilmiştir: *Εἷς δὲ τοῦ διευκρινῆσαι τὰ ἀμφιβαλλόμενα, ἔδωκε πέμπει Οὐγγησίων παρά Ῥωμαίους* [Latince: Ceterum ad ea quae inter ipsos in controversia erant dijudicanda sibi videri Onesium mitti debere] (Müller, 1878, s.76). Osmanlı Devleti ise düzlem içerisinde bir istisna değildir. Bu minvalde Osmanlı-Bizans münasebetlerinde de vezirlerin önemli bir yer işgal ettiğine kuşku yoktur. Konstantinopolis'in fethi öncesinde mezkûr mütalaaaya ilişkin en somut örneği ise Ali Paşa'nın, Timur'un Anadolu'ya yarattığı kaos sonrasında Bizans ile giriştiği pazarlık işgal etmektedir.

Yunanca yazan Laonikos Khalkokodyles'in *Λέγεται μέω οὖν και πρίν ἢ ἐπί την Ἀσίαν διαβῆναι, Ἀλίην τον Χαπατίνεω παιδα, ἀνδρα δὴ των παρ εαυτῶ μη στρατεύεσθαι ἐπί Τεμήρην, πρόπῳ, τρόπῳ δε ὁτῶ δύναιτο ἀσφαλεστάτῳ διαλεύεσται αὐτῶ την προς Τεμήρην διασφοράν* ifadeleriyle aktardığı üzere Ali Paşa'nın, Yıldırım Beyazîd'i sulh yollu bir anlaşmaya ikna edememesi Osmanlıların özellikle on dördüncü yüzyılın başlarından itibaren Bithynia'da vücuda getirdiği merkezi kuvvetin bir anda dağılması ile neticelenmiştir (Kaldellis, 2014, s. 1-29). Hükümdarın tutsak edilmesi ve şehzadeler arasındaki belirsizliğin baş göstermesi ise vezirlerin parçalanmış birliği yeniden teşkil etmeleri için müttefik arayışları ile sonuçlanmıştır. Bu müttefik arayışının ilk cephesini ise Ali Paşa'nın Bizans İmparatorluğu ile giriştiği diplomatik mücadele oluşturur. Her ne kadar hem Bizans hem de Osmanlı kaynakları konuya ilişkin detaylı bilgi sunmasa da günümüze ulaşan fragmanlardan anladığımız kadarıyla Ali Paşa'nın Bizans sarayı ile yaptığı pazarlık neticesinde Osmanlı cephesi Süleyman Çelebi'nin güvenliğini garanti altına almak adına Bizanslılar lehine kısmî toprak kayıplarında bulunmuşlardır.

Ali Paşa'nın girişimlerinden sonra Osmanlıların II. Murad saltanatı altından diplomatik münasebetlerinin kesintiye uğramadan devam ettiği anlaşılmaktadır. Burada vezirlerin yanı sıra diğer bürokratların da aracı ve kimi zaman da belirleyici roller oynamalarına tesadüf edilir. Özellikle Bizans sarayı olası iktidar boşluklarından yararlanmak adına diplomatik temaslar kurmaktan çekinmemişlerdir. Fetret devri olarak anılan bir kargaşa ve merkezi otoritenin çöküşünü temsil eden bir süreci tanımlayan zaman diliminde Osmanlı merkezliyetçiliğini

yeniden tesis eden I. Mehmed'in ölümünden sonra Bayezid'in oğlu olduğu söylenen Mustafa adındaki bir kişi elçiler yoluyla Limni'den davet edilmiştir (Chalkokondyles, yıl, s. 54). Bizans heyetinin buradaki amacı Murad'a karşı Mustafa'yı meşru varis olarak öne sürerek Osmanlılar içerisinde bir karışıklığa sebebiyet vermek ve bu düzmece şehzade vasıtasıyla Gelibolu'yu ikna yoluyla ele geçirmektir fakat I. Mehmed tarafından Rumeli'de bırakılan üst düzey bürokratların Bizans imparatorunu bir görüşmeye zorlamaları Bizans sarayında ikilik yarattı (Grecu, 1958, s.173). Bu doğrudan Osmanlı bürokratlarının diplomat kimlikleriyle yarattıkları suni bir sonuçtu. Keza bir yandan Bizans'ın tarafsızlığının korunması tartışılırken diğer yandan Mustafa büyük bir koz olarak ele alınıyordu. İlk etapta Mustafa Gelibolu'da tahta çıkarılmış ve yarımadanın içlerine doğru meşru varis sayıldığı gerekçesiyle kendisine taraftar bulmuştur. Bu esnada Anadolu'da konuşlanan Osmanlı birliklerinin Edirne önlerinde ağır zayıflar vererek geri çekilmesi bölgede esasen askeri anlamda yeterliliği olmayan Bizans'ı belirleyici bir güç kılmıştır. Bu sebeptendir ki II. Murad Konstantinopolis'e elçi göndererek Mustafa'nın ilerleyişinin arkasındaki gücü kesmek istemiştir. Her ne kadar bu elçilerin ve diplomatik misyonlarının içeriğini bilmese de İmparator VIII. İoannes'in onları bir süre oyalandıktan sonra geri gönderildiklerini biliyoruz (Chalkokondyles, yıl, s.). Buna rağmen elçilerin ordugaha döndüğünde yok yere Bizanslıların kendi taraflarında olduklarını iddia etmesi Mustafa'nın aristokratları ve askerleri arasında bir panik havası yarattı. Kısa süre sonra ise II. Murad Bizans rüzgarını arkasına alarak Gelibolu'da serpilerek rakibi saf dışı ederek tek başına hükmetmeye başladı.

Bizans İmparatoru VIII. İoannes'in tüm diplomatik girişimleri reddetmesi her ne kadar II. Murad'ın askerî harekâtı ile sonuçlanmış olsa da burada sultanın doğrudan Konstantinopolis'i fethetme planının olup olmadığı şüphelidir. Keza en başta aracı tayin kıldığı Halil Paşa ve onun güçlü bürokrat çevresi böylesi bir sefere karşı değineceğimiz üzere ciddi çekinceler taşımaktadır. Buna rağmen bu süre zarfından elçi hareketliliği ve II. Murad'ın bu elçileri son ana kadar geri göndermesi dikkat çekicidir. Ancak VIII. İoannes oyunun kurallarını oldukça iyi bilen bir imparatorudur. II. Murad'ın diplomatik kanallar ile ikna edilememesi imparatoru Osmanlıların askeri ve siyasi bağlamda arkasını boşaltmaya itmiştir. Bu sebeptendir ki VIII. İoannes bu esnada Karaman diyarında bulunan I. Mehmed'in oğlu Mustafa'yı ikinci bir hükümdar olarak Anadolu'da teşkilatlandırarak kuşatmayı kaldırmayı başardılar (Chalkokondyles, yıl, s. 57). II. Murad'ın kuşatma sonrasında faaliyetleri ise Bizans – Osmanlı elçi trafiğini artırmıştır. Öyle ki bu dönemde Bizans kaynakları bu elçi trafiğini vurgulamak için özel bir ihtimam gösterirler (Chalkokondyles, yıl, s. 59). Bir yandan Bizans öte yandan Osmanlı kaynaklarından anladığımız kadarıyla mezkûr Konstantinopolis kuşatmasının akabinde Bizans – Osmanlı ilişkilerinin ağırlığı merkezden çepere doğru yayılmıştır. Bu esasen Bizanslıların İtalyanlar, Osmanlıların ise hem Anadolu hem de Balkanlarda verdiği mücadelelerin bir neticesiydi. Ancak bu süreç içerisinde ilişkilerin kısmi boyutta askıya alınması elçi trafiğini de kesmiş, Osmanlı vezirleri asker kimlikleri ile cephelerde tekrar belirmeye başlamışlardır. Bu sulh dönemi içerisinde ancak Bizanslıların İtalya ve Batı dünyasında inşa ettikleri statükoyu Anadolu'da kaybetmemek için girişimlerinin neticesinde II. Murad'a elçi yolladıklarını ve anlaşmalarını sağlamlaştırmayı arzuladıkları bilinmektedir. (Kırlıdökme Mollaoğlu, 2005, s. 148). Fakat hemen akabinde Balkanlarda oluşan Haçlı ittifakını bir fırsat olarak gören Bizans cephesinin Osmanlılara karşı tutumu değişmiş ve II. Murad'ı her iki cephede birden kısıtırmaya teşebbüs etmiştir. Bu taraf değiştirmenin sebebi bir yandan stratejik olarak düşünülebilir fakat diplomasi tarihi açısından kayda değer önemli bir husus imparatorun Osmanlı veziri Halil Paşa ile yaşadığı iletişim problemi olarak da gözükmektedir. Keza Laonikos Chalkokondyles'in şehadetine güvenecek olursak detaylarına malûm olmamakla birlikte Halil Paşa, Bizanslılara karşı açık davranmadığı anlaşılmaktadır (Kırlıdökme Mollaoğlu, 2005, s. 190). En nihayetinde II. Mehmed'in tahta geçmesi ve Konstantinopolis'in fethi üzerine çok daha ciddi planlar yapılmasından evvel öyle anlaşılmaktadır ki Bizans – Osmanlı ilişkilerinde vezirler kimi zaman diplomat misyonları ile öne çıktıkları gibi bu ilişkileri başlatıcı ve çoğunlukla belirleyici Osmanlıların içerisinde bulunduğu siyasi şartlar altında Konstantinopolis cephesi olmuştur. Fakat II. Mehmed'in tahta geçmesi ve hemen akabinde selefi ve babası II. Murad'ın Anadolu ve hanedan içindeki mücadelelerinden ders almasıyla birlikte Konstantinopolis üzerine yürümesi iki devlet arasındaki ilişkilere boyut kazandırmak ile kalmamış aynı zamanda vezirlerin de diplomatik kimlikleri gibi kurumsal aidiyetleri için bir dönüm noktasını teşkil etmiştir.

Şafak Sökerken

Konstantinopolis'in fethinin arifesinde Osmanlı bürokrasi içerisinde büyük bir denge mücadelesi yaşanmaktadır. Bir yanda defalarca babasının kıdemli ve tecrübeli vezîri tarafından devrilmiş taze hükümdar II. Mehmed ve erkânı bulunurken diğer yanda başta yeniçeriler ile olmak üzere devletin askeri ve idari kurumları ile ailevi kökenleri bulunan Halil Paşa bulunmaktadır (Uzunçarşılı, 1934; Uzunçarşılı, 1939, 99-106; Uzunçarşılı, 1988; İnalçık, 2009, 97-98; Taneri, 2019;). II. Mehmed Konstantinopolis'in kuracağı imparatorluğa kazandıracığı ekonomik ve siyasal çok boyutluluğun ötesinde kendisinin de şehzadelik yılları boyunca sarsılan prestiji için bir araç olacağını farkındadır. Öte yandan Halil Paşa, II. Murad devrinde izlediği Konstantinopolis ile dengeli siyaseti sürdürmekte kararlıdır. Kuşkusuz Halil Paşa'nın endişeleri II. Mehmed'in prestijinin ötesinde olduğu tarihi örnekler ile açıktır. Halil Paşa'nın tecrübelerinin ötesinde modern araştırmacıların Konstantinopolis kuşatmaları üzerine ortaya koyduğu gibi kentin hem kara surları hem de deniz surları ile çevrili olması ve ağır zayıflar ile geri çekilme Avrupa'da bir Haçlı ittifakını vücuda getirebileceği gibi bu Haçlı ittifakına kalkmaksızın Erken Orta Çağ'da Sasani, Avar ve Orta Dinyeper'de teşkilatlanmaya başlayan Kiev devletleri örneğinde olduğu sarsıcı sonuçlar ile neticelenebilirdi (Obolensky, 1971, s. 482). Bu sebeple Konstantinopolis kuşatmasının hemen öncesinde dahi bir tarafta Halil Paşa ve takımı öte yanda II. Mehmed ve başta Zağanos Paşa olmak üzere destekçileri bulunmaktadır. Bu durumun dönem içerisinde çift yönlü bir sonucu olmuştur. Bir yandan kazanan tarafından mağlubu konumundaki Halil Paşa'nın mezkûr şehrin Tekvur-ı makhûrı mezbur Halil Paşa'yla abâ'n-ced dostluk iderdi olarak anılırken öte yandan Bizans İmparatoru Konstantinos'un bu fırsattan "dost vezîr" aracılığıyla istifade etme teşebbüsleri ile neticelenmiştir (İbn Kemal, 1957, 91-92). Peki, İmparator Konstantinos ile Halil Paşa'nın diplomatik münasebetler ne seviyedeydi? Hiç kuşku yoktur ki Halil Paşa'nın diplomatik gücü II. Murad'ın çizdiği sınırların ötesine ulaşıyordu. Keza kudretli vezîr güçlü bir hükümdar portresi çizen II. Murad'ın saltanatı sırasında dahi Bizans İmparatoru Konstantinos'a Osmanlılar ile iyi geçinmesini salık veriyordu. Bu ise tıpkı Osmanlı kaynaklarında olduğu gibi Bizans kaynakları içerisinde de vezîrin bir dost ve müttefik olarak anılmasına zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla II. Mehmed'in yayılmacı politikası karşısında imparatorluğun kaderini belirleyecek kişi olarak en azından çağdaş kaynaklar Halil Paşa'yı işaret etmektedir. Bu tezin dayanak noktası kuşkusuz II. Mehmed'in Bizans nezdinde çizdiği erken dönem profilinde yatmaktadır. Bizanslılara göre yeni sultan Halil Paşa'nın gölgesinden kurtulamayan ve defalarca devrilmiş devrik bir hükümdardır. Bu sebeplerdir ki Konstantinos'un tahsilatlara ilişkin meşhur kaydı bir taraftan zayıf sultanı hedef alırken diğer yandan Halil Paşa'nın nabzını ölçmek için bir araç olarak kullanılmıştır. Kuşkusuz Bizans sarayının bu girişimi öncelikle Halil Paşa ve devrik sultanın farklı cephelerde hareket ettiğini ortaya koymuştur. Bu, Halil Paşa için bir uzlaşma kapısının aralanması için zamanla yeni bir fırsat olarak kullanılabilirdi. Ancak II. Mehmed'in Karamanoğulları üzerinde hakimiyetini tesis ettikten sonra yüzünü Konstantinopolis'e çevirmesi bu planların erkene alınmasına sebebiyet vermiştir. Anadolu'dan döndüğü vakit II. Mehmed'in Boğazkesen'e bir hisar inşa ettirme planı ve bu plan ile alakadar olmak üzere Halil Paşa'yı görevlendirmesi Bizans İmparatoru Konstantinos için katı derecede itici bir güç olmuştur. Konstantinopolis bürokrasi içerisinde Osmanlı yanlısı siyaset güden rakiplerini bertaraf etmek için de ciddi bir bahane kazanan İmparator Konstantinos tıpkı beşinci yüzyıldaki selefi Theodosios'un geleneksel Bizans diplomasisi sınırları içerisinde uyguladığı gibi devletin ikinci adamı Vezîr Halil Paşa ile rüşvet yollu bir iletişim içerisine girme teşebbüsünde bulunmuştur (Necipoğlu, 2011, s. 270). Bu teşebbüs, Osmanlı kaynaklarının şahadetine göre, sonuçsuz kalmıştır (Atsız, 1970, s. 147). Bu çift yönlü bir kayıttır. Bir yandan bu girişimin neticesinde II. Mehmed'in vezîni bilhassa Bizans ile olan münasebetlerini askıya alması için uyardığı bilinirken diğer yandan Bizans diplomatik tarihinde bir topoi olarak karşımıza çıkmaktadır. Makalenin başında II. Theodosios ve Hunlar örneğinde andığımız gibi Konstantinopolis'i kuşatmaya niyetli hükümdarlar bir miktar para veyahut hediye yoluyla vezîrleri vasıtasıyla geri statükolarını korumaya ikna edilmesi çabaları oldukça meşhurdur. Ancak imparatorluğun Geç Antik Çağ'da benimsediği diplomatik stratejiler yanı başlarındaki bir eyalette teşkilatlanan kararlı bir merkezi hükümet için sonuçsuz girişimler olarak kalmıştır. II. Mehmed'in devlet içerisindeki otoritesi vezîrin Osmanlı İmparatorluğu'nun özellikle I. Süleyman sonrasındaki devirlerinde görüleceği gibi diplomatik anlamda rahat hareket etmesinin önünü alması fethin hemen sonrasında çıkaracağı kanunname için bir sinyal niteliği taşımaktadır (Özcan, 2003, 5-22). Bu minvalde Konstantinopolis'in fethi sırasında dahi gösterdiği tüm isteksizliğe rağmen Halil Paşa özelinde Osmanlı vezirlerinin diplomatik kimlikleri hakkında denilebilir ki bu tür girişimler bir yandan kimi kaos dönemlerinde oldukça olağan bir biçimde gerçekleşirken öte yandan bizzat hükümdarların bu diplomatik misyonlara tayinleri ile vuku bulmuşlardır. Mehmed Fuad Köprülü'nün pek haklı şekilde belirttiği üzere kurucu hükümdarların oldukça yetenekli ve aynı

zamanda otoriter olmaları ise vezirlerin dış ilişkiler bağlamında hükmetme yetkilerine gem vurmuştur. 1453 yılı sonrasında bu kurumun resmen teşkilatlandırılmasına değin sultanın otoritesinin altında dış ilişkilerde belirleyici rol oynamışlardır.

Sonuç

II. Mehmed'in kanunnamesi vezâret makamının pek çok yönüne ve işlevine atıf yaparken vezirlerin diplomatik kimlikleri ve dış politikada gösterdikleri faaliyetlere ilişkin doğrudan bilgileri ancak satır aralarında verir. Oysaki Konstantinopolis'in fethi öncesinde kurumsal işlevlerinden yalnızca Osmanlı ve Bizans kaynaklarının izin verdiği ölçüde bildiğimiz bu misyonların Osmanlı diplomasi tarihinde önemli bir yer tuttuğu aşıkardır. Bu ilişkilerin Osmanlı İmparatorluğunun henüz kuruluş devirlerinden itibaren başlamış olmakla birlikte sonuna değin geleneksel Bizans diplomasisi etrafında ve muhtelif örneklerini sunduğumuz üzere üst düzey Osmanlı bürokratlarının aktif faaliyetleriyle şekillenmiştir. Her ne kadar bilhassa Osmanlı vezirleri ve diplomatik faaliyetlerine ilişkin özellikle ilk dönem Osmanlı müellifleri detaylı bilgi vermese de öyle anlaşılmalıdır ki Timur'un Anadolu'da ortaya çıkışı ve mevcut birliği dağıtması tetikleyici ilk büyük unsur olmuştur. 1402 Ankara Savaşı'nın yarattığı kaos ortamının devletin teşkilat yapısını ve bürokratlarının sorumluluklarını kararsız bir alana sürüklemesi vezirin diplomatik bağlarının ortaya çıkarılması için bir zemin hazırlamıştır. Bu minvalde Ali Paşa'nın Konstantinopolis cenahı ile temasa geçmesi ve hanedanın ve akabinde Anadolu'nun güvenliğinin sağlanması maksadıyla diplomatik bir pazarlıkta bulunması açık bir delili işaret etmektedir. I. Mehmed dönemi içerisinde vezirlerin Konstantinopolis ile temas kurup kurmadığına ilişkin kati bir malumatımız bulunmamaktadır. Ancak I. Mehmed'in ölümü ve II. Murad'ın tahta geçmesi Konstantinopolis için yeni bir umut ışığı olmuştur. Osmanlı kaynaklarının devam eden suskunlarına rağmen Bizans kaynaklarının muhtelif edisyonlarında işaret edilmektedir ki II. Murad döneminde meydana gelen ilk kırılma Bizans cephesinin Limni'den Mustafa isimli bir şahsı Anadolu'da oturan hükümdara karşı kullanması olmuştur. İmparatorluğun buradan sağlayacağı kazanç kuşkusuz Konstantinopolis için oldukça stratejik bir öneme sahip olan Gelibolu'nun tek bir kılıç sallanmaksızın ele geçirilmesi olacaktı. Ancak II. Murad'ın üst düzey bürokratlarının hem hükümdarının tahta çıkışı esnasında hem de bu isyanın Gelibolu'nun içlerine yayıldığı sırada Bizans sarayında olması ve gösterdiği diplomatik manevralar harp sahasına yansımıştır. Her ne kadar II. Murad bu olay karşısında tüm iletişim ağlarını reddedip Konstantinopolis kuşatmışsa da iç meseleler neticesinde bu kuşatmanın kaldırılmasının konumuz açısından neticesi Vezir Halil Paşa'nın dengeleyici bir unsur olarak ön plana çıkmasıdır. Bir yandan II. Murad kuşatmayı kaldırırken öte yandan Halil Paşa Bizans imparatoruna aralarında sulhun korunması için bir takım uyarı niteliğinde tavsiyelerde bulunmuştur. II. Mehmed'in tahta çıkışı bu diplomatik ilişkilere yeni bir boyut kazanmıştır. Genç sultan hem mizaç hem de dış ilişkiler açısından seleflerinden farklıdır. Bunun bir sonucu olacaktır ki Konstantinopolis'in fetih öncesinde tüm kışkırtmaları sultan tarafından bertaraf edilirken geleneksel aidiyetlere bağlı Halil Paşa'nın diplomatik temaslarda kırılma noktalarının ve hassasiyetlerinin Bizanslılar tarafından tespitine olanak tanımıştır. Bu konuda fetih öncesinde haraç istenmesi özel bir duruma işaret etmektedir. Öyle gözükmektedir ki Konstantinopolis'in fethi öncesinde Halil Paşa her ne kadar bir Haçlı ittifakı doğuracağı endişesi taşısa da kırılğan bir siyaset izlerken, II. Mehmed oldukça karardır. Bu durum hem Bizans İmparatoru Konstantinos hem de II. Mehmed tarafından tespit edilmiştir. Bu sebepledir ki İmparator Konstantinos'un Vezir Halil Paşa ile kurmak istediği diplomatik temaslara Osmanlı kaynaklarının da doğruladığı gibi II. Mehmed tarafından kontrol altına alınmıştır. Böylece her ne kadar vezirler dış ilişkilerde izledikleri tutum ve tavırlar hükümdarın daha geniş arayışları içerisinde ancak birer parçayı teşkil etmişlerdir.

Kaynaklar

- Akışık, Aslıhan. "A Question of Audience: Laonikos Chalkokodyles' Hellenism". *Byzantische Zeitschrift* Press, 112.1, 2019.
- Akışık, Aslıhan. *Self and Other in the Renaissance: Laonikos Chalkokodyles and Late Byzantine Intellectuals*. Yayınlanmamış doktora tezi. Cambridge, Massachusetts: Harvard University, 2013.
- Atsız, Nihal. *Âşıkpaşaoğlu Tarihi*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 1970.
- Chalkokondyles, Laonikos. *The Histories*. çev. Anthony Kaldellis, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2014.
- Doukas, Docuae *Historia Turcobyzantina (1341-1462)*, ed. V. Grecu, Bucuresti, 1958.
- Harris, Jonathan. "Laonikos Chalkokondyles and the Rise of the Ottoman Turks", *Byzantine and Modern Greek Studies* 27, (2003).
- Has Hacib, Yusuf. *Kutadgu Bilig*, çev. Ayşegül Çakan, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.
- İbn Kemal, *Tevârih-i Âli Osman*, VII. Defter. Haz. Şerafettin Turan, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1957.
- İnalçık, Halil. "Osmanlı Sultanı Orhan, (1324-1362) Avrupa'da Yerleşme". *Belleten* 72.266, (2009): 97-98.
- Kılıç Yıldız, Şule. "A Review of Byzantine Studies and Arhitectural Historiography in Turkey Today". *METU JFA* 28.2, (2011).
- Kılıç Yıldız, Şule. "Osmanlı'dan Cumhuriyete Entelektüellerin Gözüyle Bizans İstanbul'u", *Doğu Batı* 68, (Nisan 2014).
- Kırlıdökme Mollaoğlu, Ferhan. *Laonikos Chalkokondyles'in Kroniği ve Değerlendirmesi (V.-VII. Bölümler)*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Orta çağ Tarihi) Anabilim Dalı, 2005.
- Kissling, Besprochen von H. J. "Alcune osservazioni intorno all'influenza delle istituzioni bizantine sulle istituzioni ottomane". *Byzantine Zeitschrift* 48, 1955.
- Köprülü, M. Fuad. *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 1986.
- Köprülü, M. Fuad. *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2012.
- Kurat, Akdes Nimet. *IV – XVII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2019.
- Milas, Herkül. "Yunanca'nın Türkçe Harflerle Yazılışı". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*. 16.27, (1992): 189-197.
- Müller, Karl Wilhelm Ludwing. *Fragmenta Historicum Graecorum*. ed. Firmin Didot, Institutu Francie Typograhö, Parisiis 4, (1878).
- Necheva, Ekaterina. *Embassies – Negotiations – Gifts: Systems of Eastern Roman Diplomacy in Late Antiquity*, *Geographica Historica* 30, Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2014.
- Necipoğlu, Nevra. "Geç Bizans Döneminde İmparatorluk ve İmparatorluk İdeolojisi: Gelenek, Dönüşüm ve Yenilik/Empire and Imperial Ideology in Late Byzantine Era: Tradition, Transformation and Inovation", içinde: *Kariye Camii, Yeniden/The Kariye Camii Reconsidered*, ed. H.A. Klein, R.G. Ousterhout ve B. Pitarakis, İstanbul: Istanbul Research Institute Publications, 2011.
- Obolensky, Dimitri. "The Empire and Its Northern Neighbours, 565-1018", içinde: *Byzantium and the Slavs: collected studies*, Variorum Reprints, London, 1971.
- Sultant, Fatih Mehmet. *Kânunnâme-i Âl-i Osman*. Haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul: Kronik Kitabevi, 2003.
- Taneri, Aydın. *Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde Veziriâzamlık (1299 – 1453)*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2019.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. "Osmanlı Tarihine Ait Yeni Bir Vesikanın Ehemmiyeti ve İzahı – Bu Münasebetle Osmanlılarda İlk Vezirlere Dair Mutalea". *Belleten*, 3.9, (Ocak 1939).
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Çandarlı Vezir Ailesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1934.

DIPLOMATIC CONTACTS OF THE VIZIERS AT THE DAWN OF CONQUEST IN OTTOMAN-BYZANTINE RELATIONS

Mahmut CESUR

ABSTRACT

In early period of Ottoman Empire, vizier had an indisputable place. Viziers, especially after the conquest of Constantinople in 1453, liberated the empire, which started to be organized in the region of Bithynia, from the traditional Turkish Principality identity as well as its organizational structure. For this reason, it is not a coincidence that in the first period (1299/1302-1453), when poets like Ahmedi were sometimes satirized, the Ottoman Viziers were mostly dealt with in terms of their institutional aspects. Likewise, as researchers have revealed since the first years of the republic; while the Ottoman Viziers occupied important political positions in the Turkish states organized in Central Asia and Eastern Europe, they not only fulfilled the duties and responsibilities of these political positions, but also took initiatives to meet the military and parallel financial needs of the expanding empire. Undoubtedly, the most striking of these are the formation of the janissary corps and the financial system depending on it. On the other hand, there is no doubt that the military and financial revolutions that formed the cornerstone of Ottoman expansionism overshadowed the diplomatic mission of the viziers. Such that even in Fatih's Law, there are few clues regarding this issue, which is considered as the cornerstone of the institutionalization of the empire. The aforementioned code states that the vizierate is the most important position after the emperor, but this position is still an authority that is subject to control by various independent bureaucrats. However, the diplomatic mission of the viziers is uncertain in the early Ottoman perform works or studies, as in the royal decree. The aim of this perform works or studies are to evaluate the first period Ottoman viziers with their diplomatic missions in the context of the conquest of Constantinople.

Keywords: Ottoman Empire, Grandvizier, Viziers, Byzantine Empire, Istanbul, Constantinople